

DABAS PARKA „DVIETES PALIENE” PĀRVALDĪBAS SISTĒMAS MODEĻA IZSTRĀDE

Abstract

Nature Park „Dviete Floodplain” management system model development

Today - nature protection is very current issue not only in Latvia but also in Europe and around the world. Held a variety of protective measures to preserve and enhance the special areas of conservation. It is important to properly and effectively manage them. Nature Park „Dviete Floodplain” established in 2004th, 4989 ha area is one of the largest and best preserved natural floodplain ecosystem models in Latvia and in Europe. Nature Park „Dviete Floodplain” the municipalities within their territory controlled by the binding rules. In general, the nature park area monitoring is fragmented and insufficient. Since the area is large, it would need its own administration. Therefore, in nature park habitats and species conservation are important to ensure integrated management and monitoring. The managements system shall provide a legal status that could be Bebrene municipal administration part of the necessary personnel and material resources, planning, monitoring and control of financial resources with its own organs and regulations. The study results show that the Nature Protection Board territorial units now are a large number of special areas of conservation, which need to be surveyed. Therefore need a different management approach, so that these local governments and the initiatives within their territory in protected areas management should be very important. Management would be more effective.

Atslēgas vārdi: Dabas parks „Dvietes paliene”, pārvaldības sistēmas modelis.

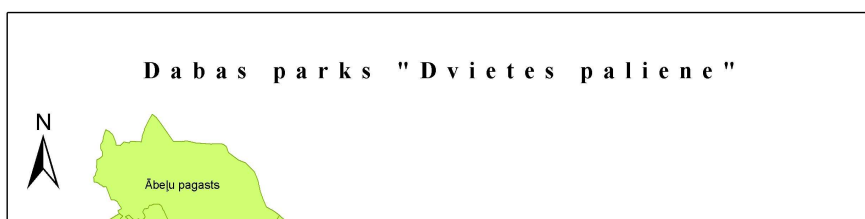
Ievads

Mūsdienās ir ļoti svarīgi saglabāt dažādas dabas vērtības gan Latvijas, gan Eiropas mērogā. Viena no tādām vērtībām Latvijā ir arī dabas parks „Dvietes paliene”. Notiek dažādi aizsardzības pasākumi, lai saglabātu un uzlabotu šādas īpaši aizsargājamās dabas teritorijas. Dabas parks „Dvietes paliene” ir viens no lielākajiem un labāk saglabātajiem dabisko paliņu ekosistēmu paraugiem Latvijā un Eiropā, tāpēc ir svarīgi pareizi un efektīvi to pārvaldīt.

Dabas parka teritorija iekļauta Eiropas Savienības īpaši aizsargājamo dabas teritoriju tīkla *Natura 2000* sarakstā. Dažādu projektu īstenošana liecina par to, ka paliene netiek atstāta novārtā un tai ir liela nozīme aizsargājamo augu, dzīvnieku un biotopu pastāvēšanā.

Pētījuma teritorijas raksturojums

Dvietes senleja ir vietvārds ar daudznozīmīgu saturu. Tā ir robeža starp Augšzemes augstieni un Austrumlatvijas zemieni, starp Pilskalnes pagastu un Dvietes pagastu. Dabas parks „Dvietes paliene” atrodas Latvijas Republikas Ilūkstes novada (Bebrene, Dviete, Pilskalne) un Jēkabpils novada (Rubene) administratīvajā teritorijā (skat. 1. attēls). Dabas parka platība ir 4989 ha (Dabas parka „Dvietes paliene” dabas aizsardzības plāns 2005: 11). Dabas parks „Dvietes paliene” izveidots 2004. gadā, lai saglabātu unikālu starptautiskas nozīmes savvaļas putnu pulcēšanās un ligzdošanas teritoriju, kurā pārstāvēti Latvijā un Eiropā reti dabisko, mazpārveidoto un applūstošo zālāju biotopi.

1.attēls. Dabas parka „Dvietes paliene” administratīvās robežas. Autore: D.Stalidzāne, 2011

Teritorijā ir izdalītas divas zonas – dabas lieguma zona un dabas parka zona. Dabas parks „Dvietes paliene” dibināts, lai aizsargātu Latvijā lielākos Daugavas palieņu pļavu masīvus. No visas platības 12 kvadrātkilometrus aizņem tieši palieņu pļavas. Tajās aug vairākas īpaši aizsargājamas augu sugas. Vasarā palieņu pļavās ligzdo retas putnu sugas, pavasarī sastopami daudzi reti ūdensputni. Kopumā paliene ir viena no izcilākajām gājputnu pulcēšanās un ligzdošanas vietām Latvijā (Dabas parka „Dvietes paliene” dabas aizsardzības plāns 2005: 3). Zeme galvenokārt pieder privātpersonām un pašvaldībām, zemes īpašumi sadalīti 1472 atsevišķās kadastra vienībās. Valsts meži teritorijā neietilpst (Dabas parka „Dvietes paliene” dabas aizsardzības plāns 2005: 10).

Dvietes paliene jau 1990. gadu sākumā atzīta par dabas daudzveidības saglabāšanai svarīgu teritoriju un vēlāk iekļauta CORINE Biotopes projekta vietu sarakstā “Dviete”.

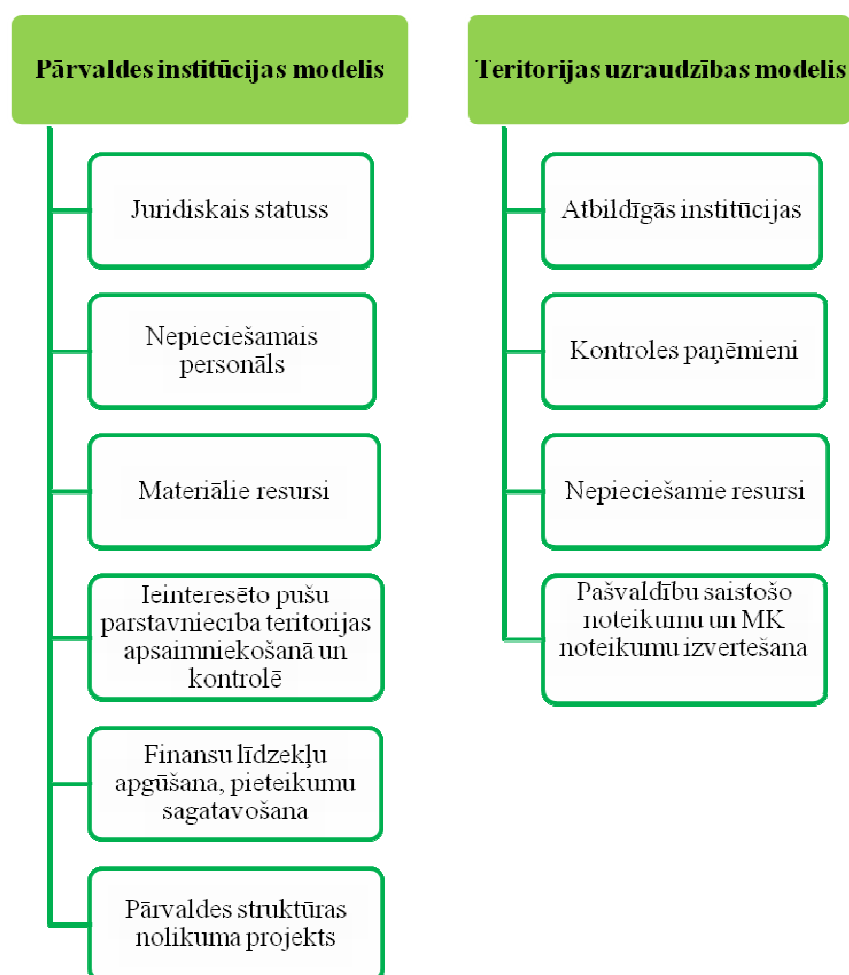
2003. gadā SIA „Limnoloģijas institūts” izstrādāja apsaimniekošanas plānu potenciālajai *Natura 2000* vietai “Dvietes paliene”. Plāns paredzēts pieciem gadiem (2003.–2008. gads) un bija balstīts galvenokārt uz Dvietes palienes sugu un biotopu inventarizācijas datiem, kas iegūti 2003. gada vasarā (Dabas parka „Dvietes paliene” dabas aizsardzības plāns 2005: 3).

Materiāli un metodes

Datu ievākšana un informācijas apkopošana. Pētījuma laikā tika ievākti un apkopoti dažāda veida dati, kas attiecas uz dabas parku „Dvietes paliene” un pārvaldības sistēmu izveidi: interneta resursi, grāmatas, raksti, publikācijas. Notika intervijas, sarunas un pieredzes apmaiņa.

Pārvaldības sistēmas modeļa izstrāde. Latvijā dabas parka „Piejūra” dabas aizsardzības plānā pie apsaimniekošanas pasākumiem 2004. – 2008. gadam bija paredzēts izveidot dabas parka „Piejūra” pārvaldības sistēmu. Latvijā tas pagaidām ir vienīgais piemērs, kur šādu pārvaldības sistēmu gribēja izveidot - pārvaldības sistēmas modeļa izstrāde un teritorijas pārvaldes struktūras izveide (Dabas parka „Piejūra” dabas aizsardzības plāns 2004: 51). Dabas parka „Dvietes paliene” pārvaldības sistēmas modeļa apraksts tika izstrādāts, izmantojot dabas parka „Piejūra” paredzēto pārvaldības sistēmu. Tika izveidots pārvaldības sistēmas modelis – shēma, kas ietver pārvaldības institūcijas modeļa izveidi un teritorijas uzraudzības modeļa izveidi (skat. 2. attēls).

Kamerālā datu apstrāde. Kartogrāfiskais materiāls tika sagatavots *ARC GIS 9*, Arc Map™ Version 9.3 darba vidē, izmantojot SIA Envirotech sagatavotos tematiskos slāņus no ģeotelpiskās datu bāzes „GIS Latvija”.

2. attēls. Pārvaldības sistēmas modelis – shēma. Autore: D.Stalidzāne, 2011

Rezultāti un to izvērtējums

Kopumā dabas parka „Dvietes paliene” teritorijas uzraudzība ir sadrumstalota un nepietiekama. Visām ieinteresētajām pusēm ir jāvienojas par optimālāko pārvaldības modeli, nosakot katras institūcijas atbildību un pienākumus. Šajā procesā svarīgi noteikt katras

pašvaldības struktūrvienības atbildību un pienākumus dabas parka “Dvietes paliene” apsaimniekošanā.

Dabas parkam „Dvietes paliene” nav savas administrācijas, bet, lai varētu sekmīgi realizēt dabas parka nospraustos uzdevumus: bioloģiskās daudzveidības, kultūrvēsturiskā mantojuma un tradicionālās lauku ainavas saglabāšana un aizsardzība, ekotūrisma attīstības veicināšana, sabiedrības informēšana un izglītošana, ir nepieciešams izveidot administrāciju (Dabas parka „Dvietes paliene” dabas aizsardzības plāns 2005: 12). Šī institūcija veiktu šādas funkcijas:

- Saimnieciskā funkcija (dabas aizsardzības pasākumi). Dabas parka „Dvietes paliene” teritorijas lielākā daļa ir privātīpašums. Vienīgā iespēja apsaimniekot šo teritoriju var tikt realizēta tikai nodibinot kopīgu institūciju - administrāciju, kas veicinātu vienotu teritorijas apsaimniekošanu un ilgtspējīgu attīstību. Dabas parka administrācija to spētu izdarīt;
- Inspekcijas funkcija. Inspekcijas funkcijas nepieciešamības gadījumos teritorijā veic Daugavpils reģionālās vides pārvaldes inspektori. Lai nodrošinātu normālu dabas aizsardzības pasākumu ievērošanu, būtu jā dibina institūcija, kas ar to nodarbotos ikdienā;
- Zinātniskās izpētes funkcija. Kvalitatīvs zinātniskais darbs prasa investīcijas darbinieku un aprīkojuma uzturēšanā. Būtu vērts dibināt speciālu institūciju, kas šo darbu veiktu sekmīgi un efektīvi;
- Izglītošanas funkcija. Ar izglītošanas funkcijām vislabāk tiktu galā administrācija ar biedrību ”Dvietes senlejas pagastu apvienība”. Zemes īpašnieki un dabas parka teritorijā dzīvojošie iedzīvotāji ne vienmēr ir informēti par notiekošo dabas parkā un par iespējām, ko piedāvā šī teritorija;
- Rekreatīvā funkcija (atpūtas organizēšana). Rekreatīvā funkcija būtu dabas parka administrācijas un privāto uzņēmēju, zemes īpašnieku rokās. Tas varētu kļūt par vienu no dabas parka uzturēšanas līdzekļu avotiem.

Dabas parka “Dvietes paliene” teritorijas uzraudzības modeļa izstrāde ir nepieciešama, lai nodrošinātu regulāru visas teritorijas uzraudzību, jo šobrīd tā ir ļoti sadrumstalota un notiek pārsvarā tikai Bebrenes pašvaldības teritorijā. Jānosaka atbildīgās institūcijas, kontroles paņēmienus, vietas, nepieciešamos resursus (personāls, transports, apmācības u.c.). Teritorijas uzraudzības modeļa izstrādei ir jāizvērtē dabas parka uzraudzībā iesaistītās vai nākotnē iesaistāmo institūciju funkcijas, pašvaldību saistošie noteikumi, MK noteikumi un nepieciešamības gadījumā jāizstrādā priekšlikumi jauniem vai esošo noteikumu grozījumiem.

Eiropā plaši tiek pielietota aizsargājamo dabas teritoriju pārvaldības efektivitātes uzbūves sistēma (Protected Area Management Effectiveness Framework) (Nolte *et al.* 2010: 2), vai vēl

saukta par pārvaldības efektivitātes izsekošanas rīku METT (Management Effectiveness Tracking Tool) (Dudley *et al.* 2007: 4), kas palīdz novērtēt ikvienas aizsargājamās dabas teritorijas pārvaldības efektivitāti (Nolte *et al.* 2010: 2). Šī sistēma balstās uz ideju, ka laba aizsargājamo dabas teritoriju pārvaldības sistēma sākas ar procesu, kurā ir seši atšķirīgi posmi. Process sākas ar izpratni par esošajām dabas vērtībām un iespējamajiem draudiem, turpinās ar plānošanu un resursu sadali (sākotnējie ieguldījumi), rezultātā pārvaldības process iegūst konkrētus produktus, pakalpojumus, kas izraisa ietekmi vai iznākumu (Stolton *et al.* 2007: 4).

Izstrādājos dabas parkam „Dvietes paliene” pārvaldības sistēmas modeli, tika izmantota pārvaldes institūcijas modeļa shēma un teritorijas uzraudzības modeļa shēma, pēc kurām katrs no etapiem tika aprakstīts sīkāk – kā tas tiks darīts, kas nepieciešams utt. Pārvaldības institūcijas modeļa un teritorijas uzraudzības modeļa sīkāka katra etapa aprakstīšana notika pēc pārvaldības efektivitātes sistēmas kritērijiem (skat. 3. attēls). Savukārt katra pārvaldības institūcijas modeļa etapa sīkāks apraksts tika veikts pēc pārvaldības efektivitātes sistēmas tabulā iekļautajiem novērtējuma elementiem, kritērijiem, kas ļāva noskaidrot katras darbības, etapa nepieciešamību un efektivitāti.

3. attēls. Pārvaldības efektivitātes sistēma (Nolte *et al.* 2010: 2)

Piemēram, izmantojot pārvaldības efektivitātes sistēmu (skat. 3. attēls) nepieciešamā personāla noteikšanai, izriet, ka kontekstā ir administrācijas izveidošanas iecere, plānošana ir administrācija ar savu personālu, ieguldījumi – darbinieki, process – darbinieku atlase, ieguvumi - administrācijas darba funkciju pildīšana, rezultāts ir atbildīgi un kvalitatīvi izpildīts administrācijas darbs. Nonākam pie secinājuma, ka dabas parka „Dvietes paliene” administrācijai būs nepieciešams personāls, kas šo administrāciju vadīs un koordinēs. Administrācijai būtu nepieciešams direktors, projektu vadītājs, teritorijas uzraugs un grāmatvedis (skat. 4. attēls).

Administrācijas
direktors

4. attēls. Administrācijai nepieciešamais personāls. Autore: D.Stalidzāne, 2011

Secinājumi

Dabas parka „Dvietes paliene” biotopu un sugu saglabāšanai ir svarīgi nodrošināt teritorijas vienotu apsaimniekošanu un uzraudzību. Dabas aizsardzības pārvaldes teritoriālo struktūrvienību pārraudzībā šobrīd ir milzīgas teritorijas, liels īpaši aizsargājamo teritoriju skaits, kuras jāapseko, tādēļ ir nepieciešama cita pārvaldības pieeja. To nodrošinātu dabas parka „Dvietes paliene” administrācijas izveidošana, kas veiktu visas nepieciešamās funkcijas savā pārraudzības teritorijā.

Bibliogrāfija

1. Dabas parka „Dvietes paliene” dabas aizsardzības plāns. (2005) *Latvijas Ornitoloģijas biedrība*. Projekta vadītājs Edmunds Račinskis. Rīga. 3-12.
2. Dabas parka „Piejūra” dabas aizsardzības plāns. (2004) *Latvijas Universitāte, Bioloģijas fakultāte*. Projekta vadītāja Brigita Laime. Rīga. 51-52.
3. Dudley N., Belokurov A., Higgins - Zogib L., Hockings M., Stolton S., Burgess N. (2007) *Tracking progress in managing protected areas around the world*. An analysis of two applications of the Management Effectiveness Tracking Tool developed by WWF and the World Bank. Gland, Switzerland. Published by WWF International. 4-5.
4. Nolte C., Leverington F., Kettner A., Marr M., Nielsen G., Bomhard B., Stolton S., Stoll-Kleeman S., Hockings M. (2010) *Protected Area Management Effectiveness Assessments in Europe*. A review of application, methods and results. Federal Agency for Nature Conservation, Germany. 2-5.
5. Stolton S., Hockings M., Dudley N., MacKinnon K., Whitten T., Leverington F. (2007) *Management Effectiveness Tracking Tool. Reporting Progress at Protected Area Sites: Second Edition*. Gland, Switzerland. Revised Edition published by WWF International. 4-5.